

LUND UNIVERSITY

Inledning

Cronqvist, Marie; Jarlbrink, Johan; Lundell, Patrik

Published in:
Mediehistoriska vändningar

2014

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Cronqvist, M., Jarlbrink, J., & Lundell, P. (2014). Inledning. I M. Cronqvist, J. Jarlbrink, & P. Lundell (Red.), *Mediehistoriska vändningar* (Vol. 25). Mediehistoria, Lunds universitet.

Total number of authors:
3

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Inledning

MARIE CRONQVIST, JOHAN JARLBRINK
& PATRIK LUNDELL

Sedan sekelskiftet 2000 har det talats om en medial vändning inom framför allt humanvetenskaperna. För till exempel litteraturvetenskapens del har det handlat om en fokusförflyttning från estetiken till historiska medieanalyser av sådant som läs- och skrivpraktiker, och motsvarande intresseförskjutningar kan avläsas inom andra discipliner. I en svensk kontext har det rentav hävdats att medie- och kommunikationsvetenskapen håller på att förgås i en ”revirstrid som är så brutal att den knappt märks”.¹ För inom vilka discipliner sysslar man numera inte med mediefrågor? Och vilket är då medievetenskapens specifika bidrag? Å andra sidan kanske medie- och kommunikationsvetenskapen själv genomgår ett slags medial vändning och rör sig bort från vad som dominerat ämnet: innehållsanalyser av journalistik utifrån ett ganska snävt demokrati- och politikperspektiv, vilka egentligen inte varit särskilt upptagna med specifika medieringsfrågor. En sådan rörelse, även internationellt, kan möjligen skönjas i de senaste årens diskussioner kring begreppet medialisering.²

Den kulturhistoriska medieforskningen har under de två senaste decennierna vuxit fram i kölvattnet av den kulturella vändningen inom de historiska vetenskaperna. Fältet kännetecknas av en nyorientering såväl empiriskt som teoretiskt, så till exempel utgångspunkten i ett bredare mediebegrepp och en fokus på mediernas inbördes relationer och på materiellt handfast mediering (snarare än friare svävande representationer). Mediehistoria kan inte längre vara en samling monomediala historier som beskriver olika mediers utveckling på ett linjärt sätt, utan ett fält som i hög grad betonar inter- och multimedialitet. Rela-

tionen mellan gamla och nya medier behöver problematiseras och vår egen tids digitaliseringsprocess historiseras.³

Ambitionen med den här boken är nu inte att utreda den mediala eller ens den mediehistoriska vändningens rötter, omfattning eller implikationer.⁴ Syftet är att, förutom bidra med olika bitar till mediernas historia, ge en provkarta på och en karaktäristik av den mediehistoria som bedrivs i anslutning till ämnet vid Lunds universitet. Den mediehistoriska forskningen i Sverige såväl som internationellt är visserligen i hög grad uppbyggd kring informella, tvärdisciplinära nätverk. Det ligger i fältets natur. Men också vissa institutionella anstalter hör till bilden. Två bokserier, Mediehistoriskt bibliotek (2003–) och Mediehistoriskt arkiv (2006–), liksom tre kulturhistoriska medieforskningskonferenser kan framhållas.⁵

Bland dessa initiativ finns också etablerandet av ämnet mediehistoria som en självständig disciplin vid Lunds universitet. Med en början hösten 2009 finns det här från grund- till forskarutbildning, snart inklusive ett masterprogram i samarbete med ämnet filmvetenskap.⁶ Institutionellt stammar det från pressvetenskapen, ett ämne som etablerades på 1970-talet under litteraturvetenskapen och som lämnade moderämnet 2006. Ämnet mediehistoria kamperar nu tillsammans med journalistik, medie- och kommunikationsvetenskap och retorik. Formellt rör det sig om ett namnbyte, reellt om en omorientering utifrån en bredare förståelse av mediebegreppet och en fast teoretisk och metodologisk förankring i de historiska disciplinerna. Det sista förtjänar att understrykas, inte minst visavi medievetenskapen: mediehistoria är inte en kartläggande hjälpdisciplin, utan ett självständigt, humanistiskt ämne där *det historiska perspektivet* är helt och hållet avgörande, oavsett nedslagspunkt på tidslinjen.

Ämnets rötter är samtidigt en förklaring till varför här alltjämt finns ett stort intresse, i både utbildningen och forskningen, *även* för journalistiken och de så kallade traditionella eller klassiska massmedierna. Det ska dock inte förstås som ett vårdande av traditionen. Inom nyare mediehistorisk forskning finns en förkärlek för mindre studerade eller rent förbisedda medieformer som fonografer, museer, utställningar och zograskop. Detta är på alla vis välkommet. Om man med ett medium till exempel avser en teknologi för produktion och spridning av bud-

skap finns det ingen som helst anledning att utesluta en rad historiska artefakter, apparater och aktiviteter som negligerats i tidigare forskning, vilken därför på olika vis i stället överdrivit eller på andra sätt missbedömt betydelsen av andra medieformer. Men intresset för det förbisedda innebär samtidigt en risk för att den etablerade historiskskrivningen om de traditionella massmedierna får stå oemotsagd eller rentav accepteras alltför okritiskt. Perspektiv och insikter inom nyare mediehistoria bör i stället berika och fördjupa förståelsen av till exempel journalistikens dåtid och nutid, men också dess i dag ofta debatterade framtid. Statyerna och stereoskopet är viktiga i mediehistorien, men det är också tidningarna och televisionen. Medieringens materialiteter behöver utforskas, men detsamma gäller olika medieinstitutioner.

Författarna i *Mediehistoriska vändningar* har alla anknytning till ämnet mediehistoria i Lund, och boken har vuxit fram som ett internt, ämnesformerande projekt. Denna inledning lyfter i det följande kort fram vad vi genom våra diskussioner funnit vara några centrala teman i den mediehistoriska forskningen, nämligen relationer mellan medier, publik och deltagande, materialitet och medier, medial förändring samt medier och minne. Det rör sig alltså inte om ett på förhand givet tematiskt upplägg som författarna haft att anpassa sig till, utan dessa teman löper kors och tvärs genom de enskilda bidragen. I bokens titel är pluralformen central; vi lanserar inte en enda mediehistorisk vändning med ett specifikt innehåll, utan öppnar i stället för många tänkbara.

Relationer mellan medier

Inget medium är en ö. Detta konstaterande förenar bokens samtliga bidrag. Om den äldre mediehistoriska forskningen nästan uteslutande var monomedial, det vill säga hade fokus på ett medium i taget, är en central utgångspunkt i den nyare att mediehistorien måste förstås i termer av intermediala utbyten av olika slag. Det kan handla om hur medieinnehåll transporteras mellan olika medier och om hur det då förändras, men också om hur medier överhuvudtaget får sin betydelse i relation till och formas av andra medier och sammanhang. Det rör sig här om relationer både i rummet och över tid.

När kapten Rolla störtat under en ballongfärd över Stockholm 1890 störtade boulevardtidningsredaktören Georg Lundström i sin tur mot telefonen för att både sprida och skaffa sig information. I sitt bidrag till den här boken analyserar Erik Edoff hur en enskild aktör mycket aktivt och medvetet gjorde bruk av och aktiverade en rad medier – som luftballongen, varietéscenen, tidningsspalten, telefonen. Men hur mycket denne än styrde och regisserade vissa delar av meningsproduktionen synliggörs här även en okontrollerbar komplexitet.

För att fånga dessa större mediala sammanhang har forskningen talat om dem i termer av kulturer, landskap och system.⁷ Vid en given tidpunkt och utifrån någon bestämd nod – som i Edoffs text om ballonguppstigningarna runt 1890, i Sofi Qvarnströms om skogsfrågan 1894 eller i Marie Cronqvists om provsprängningar på Bikiniatollen 1946 och framåt – kan man spåra sådana mediala sammanhang för att komma åt de komplexa sätt på vilka mening skapas, förflyttas och förskjuts. En central tanke är samtidigt att dessa mediekulturer eller mediesystem aldrig är statiska utan alltid befinner sig i förändring. Mediesystemtanken i sig är förvisso inte ny, vilket diskuteras i Patrik Lundells kapitel om det historiska bidraget till diskussionen om mediala offentligheter, men med ett bredare mediebegrepp och en större känslighet för dessa processers materialitet kan perspektivet nyansera också föreställningen om en ständigt ökande medial komplexitet. I stället för att till exempel hävda att vår egen så kallade digitala tidsålder på ett allmänt plan utmärker sig genom en accelererande medialisering, behöver sådana karakteristiker preciseras om de alls ska vara meningsfulla.

Av intresse är förstås inte endast dessa större sammanhang. Blicken kan också riktas mer specifikt mot de relationer som sammantagna utgör mediekulturer eller mediesystem. Hit hör även att uppmärksamma tillsynes oväntade mediala samband på det lokala planet. I Jan Hindersons analys av *Helsingborgs Dagblads* webbhistoria visar det sig exempelvis att tidningens taltidning för synskadade och samarbetet med en privat radiostation hade avgörande betydelse för möjligheterna att också publicera tidningsmaterial på internet.

Publiker och deltagande

Föreställningen om den passive mottagaren är död, och till de intermediala relationerna kan även föras hur avnämarnas, brukarnas, läsarnas, publikernas, åskådarnas olika erfarenheter präglat medieumgänget. Flera texter i den här boken undersöker den typen av relationer. I till exempel Cronqvists bidrag handlar det bland annat om publikens centrala roll i atombombsprovsprängningen som mediehandling, i Edoffs om hur både den föreställda och faktiska publiken till iscensatta mediaspektakel var viktiga inslag i konstruktionen av Stockholm som storstad och av enskilda personers berömmelse, och i Qvarnströms om hur retoriken i skogsfrågan anpassades efter överväganden kring den publik den riktade sig till. Men också nyheter i det digitala landskapet kan bidra till att synliggöra publikpositioner i det förflutna. I Simon Bülow's analys av nätencyklopediskt bildbruk framträder *Nationalencyklopedins* relation till användarna tydligare i kontrast till *Wikipedias*.

Äldre mediehistorisk forskning intresserade sig för publiken främst som "mottagare" och för "effekterna" av medieinnehållet. Det handlade oftast om att räkna läsarna, lyssnarna och tittarna, och om frågor kring deras sociala tillhörighet. Även om ingen på länge trott att mediepubliker någonsin varit fullständigt passiva, förstods i äldre forskning deras aktivitet i första hand som ett tillägnande av medieinnehåll, vilket möjligen resulterade i handlingar utförda någon annanstans, vilka i sin tur kunde ha en indirekt effekt på framtida medieinnehåll. Men vilken är då den "publik" som framtonar i medierna och vilka mekanismer och processer aktiveras i skapandet av densamma? Synen på publiken och dess behov är något Sophie Elsässer lyfter fram i sitt kapitel. Under en period från 1940-talet till 1970-talet fanns hos statsmakterna föreställningen att konsumentupplysning fyllde en viktig funktion som motvikt till reklam. Elsässer diskuterar vilka uttryck det tog sig ur ett mediepolitiskt perspektiv genom att visa exempel från den under många år inflytelserika, statliga konsumenttidskriften *Råd & Rön* och dess förhållande till reklam, men också hur statsmakterna argumenterade i utredningar kring frågor om reklam i teve och utbildning av konsumentupplysare. En god tillgång till information skulle göra konsumenterna kompetenta.

Med en viktig impulsgivare i den så kallade nya filmhistorien är alltså de senaste decenniernas mediehistoriska forskning oftare inriktad mot de performativa aspekterna av publiken och de kulturella praktiker som omger mediet. Härigenom har bland annat ”myten om interaktiviteten” som något särpräglad för vår egen tids nya medier satts ifråga, och det har rentav hävdats att ”alla medier är sociala medier” i den mening att vår användning av dem återverkar på de gemenskaper och sammanhang vi ingår i.⁸ Varje skarp gräns mellan producenter och konsumenter har visat sig vara dömd att upplösas när den prövas på olika historiskt specifika medieförhållanden.⁹

I den historiskt orienterade forskning som velat nyansera föreställningen om det alltigenom revolutionära i vår egen mediala situation har det varit vanligt att försöka visa hur olika passiva medieåskådare transformerats till aktiva publiker. Hur gjordes till exempel utställningsbesökaren till en aktiv medskapare? Men också den omvända frågan kan uppmärksammas. I Lundells bidrag diskuteras exempelvis hur de tidningsalster som ett upplysningsmässigt deltagarideal frambringade under 1700-talet av senare tiders historiker och tidningsfolk i stället beskrevs som amatörmässiga, ja rentav som dåliga. Dessa föreställningar bidrog i sin tur till att etablera en syn – eller rättare: en blindhet – där tidningsmediet i sig kom att uppfattas som något för de professionella. I dag uppfattas läsarnas medverkan i webbtidningar ofta som en självklarhet. Men som Emilia Ljungberg visar i sin analys av resetidskriften *Res* uppkommer då nya sätt att skilja på professionella skribenter och amatörer. Webbens inträde tycks dessutom ha etablerat en ny hierarki: bloggaren erkänns som professionell skribent genom att publiceras i papperstidningen.

Medier och materialitet

”Blanketten är kontorets viktigaste hjälpmedel”, skrev Bertil Nyströmer i boken *Kontorsorganisation* år 1949. För att fungera som ett rationellt kommunikationsverktyg krävdes emellertid inte bara en genomtänkt utformning av själva blanketten. För att effektivisera kommunikationen behövdes blanketter som var anpassade till skrivmaskinerna – och skrivmaskinister med ”maskinsinne”. Det pappers-

maskineri som Charlie Järpvall undersöker i sitt kapitel tydliggör kommunikationens materiella villkor. Att mediers materialitet har stor betydelse för vad som kan lagras (över tid) och överföras (i rummet), och hur medier används, är ett centralt tema i nyare mediehistorisk forskning.

Exakt hur mediernas materialitet ska förstås råder det emellertid ingen enighet om. För Friedrich Kittler är det i första hand tekniken som är styrande: ”medierna bestämmer vår situation”, och människor reduceras till ”så kallade människor”.¹⁰ Andra forskare betonar tvärtom att tekniker skapas och formas av människor i specifika sociala sammanhang.¹¹ Hos Lisa Gitelman finns dock en öppenhet åt båda hållen. Medier ses som människans skapelser, men mediernas materialitet kan samtidigt verka bestämmande för vilken kommunikation som är möjlig.¹² Det är inte minst denna dialektik som intresserat många mediehistoriker, däribland flera författare i denna antologi.

För ”blankettmännen” som länkade ihop teknik och människa på förra seklets kontor fanns det ingen tvekan om att det var med papper och maskiner som rationell kommunikation skulle uppnås. Med standardiserade blanketter var det redan på förhand bestämt vad som kunde skrivas i fälten, allt för att förenkla och öka tempot. Samma tekniker som skulle göra kommunikationen rationell kom emellertid att ge upphov till nya problem. I dag är det inte sällan den stora mängden papper som upplevs vara problemet. Precis som tidigare är det nu en ny teknik som ska lösa det – läsplattor och andra datorhjälpmedel.

I Johan Jarlbrinks bidrag är det tidningsjournalistikens förändringar under 1900-talet som står i fokus, men i stället för tidningstexterna i sig analyseras de redskap som har använts i det journalistiska arbetet. För att dokumentera verkligheten har journalister bland annat använt sina egna kroppar, anteckningsblock och bandspelare. Olika tekniker dokumenterar verkligheten på olika sätt, och nya tekniker har ofta inneburit att de gamla har fått omvärderas. Eftersom bandspelare antogs höra bättre än människors öron förlorade journalisten auktoritet som trovärdigt vittne i sin egen text. Medieteknikerna är människans skapelser, men väl på plats kan de förändra vad det är att vara människa, och journalist.¹³

Också Hinderson belyser i sitt kapitel relationen mellan teknik och

journalistik. Internet som det här handlar om är ett tydligt exempel på att medier inte kan reduceras till sina tekniska beståndsdelar. Det är inte minst föreställningarna om vad tekniken kan åstadkomma som påverkar hur mediet tas i bruk.¹⁴ Att föreställningarna ofta saknar grund framkommer inte sällan långt senare. Och när den nya teknikens möjligheter väl uppdagas – som att nyhetstexter kan publiceras snabbare på webben än i papperstidningen – då motarbetas den ofta av aktörer som investerat i en äldre teknik.

Medieforskningen tenderar ofta att på ett paradoxalt sätt vara medieblind. Kanske beror det på vanan att reducera olika medieinnehåll till ”text”. Med ett allt överskuggande textbegrepp blir det svårt att se vad materialiteten gör för skillnad. Ambitionen i flera av bokens bidrag är att försöka se medier som mer än bara text. Skillnaden mellan den dagsfärska tidningen och boken med längre hållbarhet är till exempel en viktig utgångspunkt i Qvarnströms analys, medan skillnaden mellan boken och webben på samma sätt är central i Bülow's undersökning av historieskrivningen i *Nationalencyklopedin* och på *Wikipedia*. Om och i så fall hur materialiteten påverkar kommunikationen måste alltid vara en öppen fråga att undersöka empiriskt. Men om frågan aldrig ställs får vi heller aldrig några svar.

Medial förändring

När *Helsingborgs Dagblads* chefredaktör intervjuades i radio år 1995 hade tidningen som den första i landet lagt ut hela textinnehållet på internet. Men att det nya mediet skulle hota det gamla trodde chefredaktören inte. ”Jag tror inte att någon vill läsa tidningen på dator när de kan läsa den på papper.” Hindersons analys av hur en landsortstidning tog internet i bruk visar både hur det gamla mediet formade användningen av det nya, och hur det nya kom att förändra det gamla. Som Hinderson påpekar var det inte förutbestämt i vilken riktning webbtidningen skulle utvecklas. Lokala förhållanden var avgörande för de satsningar som gjordes.

I Ljungbergs bidrag beskrivs en liknande situation, men för den rese-tidskrift hon undersöker fick internets etablering mer direkta konsekvenser. Minutfärska valutakurser, flygtider och hotellpriser på internet

gjorde att delar av tidskriftsinnehållet blev bokstavligt talat föråldrat. Tidskriften var hädanefter tvungen att erbjuda något annat: livsstils- guidning för den ängsliga medelklassen. I resebloggarna sker paradox- alt nog också en återgång till ett äldre journalistideal där skribenterna framträder som guider och kosmopolitiska förebilder. Medierna för- ändras alltså i takt med tiden, men så gör förstås även synen på vad ett medieinnehåll kan och bör vara – och vilken typ av kommunikation som faktiskt äger rum. Detta blir inte minst synligt i Elsässers kapitel om hur statsmakternas syn på relationen mellan upplysning och reklam har förskjutits över tid och genererat en lång rad statliga utredningar som pekat i olika riktningar.

Alla medier har en gång varit nya, och den inledande perioden, när mediet fortfarande är nytt, är ofta tacksam att studera, vilket visas i flera av bokens bidrag. Det nya mediet tycks erbjuda oändliga möjlig- heter, men vad det verkligen kommer att användas till är ofta svårt att förutsäga. Chefredaktören för *Helsingborgs Dagblad* är härvidlag i gott sällskap. När medier institutionaliseras och blir en del av vardagen kan det som inledningsvis utlovade oändliga möjligheter ha begränsats av lagstiftning, ekonomiska satsningar och vardagslivets rutin.¹⁵ Det eta- blerade mediets egenskaper framträder ibland först när det fått kon- kurrens av ett nytt medium. Webbtidningen synliggjorde papperstid- ningens materialitet, med *Wikipedia* framträder *Nationalencyklopedins* kunskapsregim desto tydligare, och på motsvarande sätt kastar det datoriserade kontoret nytt ljus över förra seklets blankettkommuni- kation. Men det nya mediets egenskaper kan samtidigt osynliggöras genom att modelleras efter det gamla mediets form.¹⁶ Webbtidningar- nas utformning har exempelvis flera likheter med papperstidningens layout. I Jarlbrinks bidrag syns samma logik i marknadsföringen av bandspelare på 1960- och 1970-talen. När apparaterna introducerades för journalister som var vana att arbeta med anteckningsblock knöt tillverkarna an till den gamla tekniken i marknadsföringen av den nya: bandspelaren var ”den nya generationen block och penna”.

Att också gamla medier kan uppfattas som nya belyses i Lundells kritiska granskning av Jürgen Habermas offentlighetsteori. På 1700- talet var tidningspressen knappast ny, ändå uppfattades den som ett nytt sätt att kommunicera med av dem som då tog den i bruk. Tidning-

arna var som regel öppna för publikens medverkan, och tryckaren kunde till och med uppfatta det som sin plikt att trycka vad läsarna skickat in. Efter att pressen genomgått en omvandling under 1800-talets första halva var det i stället de moderna och professionaliserade tidningarna som betraktades som nya. I dessa var det en publicist som enväldigt bestämde tidningens linje. I ljuset av 1800-talets tidningspress framstod 1700-talets tidningar med sin läsarmedverkan plötsligt som amatörmässiga. Eftersom också historieskrivningen utgått ifrån 1800-talspublicisternas definitioner av vad en tidning är har forskningen varit blind för att en tidning också kan vara något annat. Analysen visar att det som har betraktats som en del av mediets natur i själva verket kan ses som en del av vad Gitelman benämnt ”protokoll”, det vill säga sociala normer och praktiker som den bärande tekniken associerats med. Medietekniken kan alltså vara relativt stabil över tid, men mediet ändå förändras beroende på att protokollen skrivits om.¹⁷ Som Lundell påpekar borde vår tids medielandskap av bloggar, videodelningssajter och kommentarsfält göra det lättare för oss att se deltagandets former också i det förflutna.

Medier och minne

Ytterligare ett tema som är gemensamt för flera bidrag i denna bok är minne. Medan minne i ett par decennier varit ett lika centralt som omtvistat begrepp inom historieforskningen, är relationen mellan medier och minne inom medieforskningen ett förhållandevis nyväckt frågekomplex, aktualiserat inte minst genom vår tids digitala medier och deras förmåga till tillsynes oändlig lagring.¹⁸ Här finns en mediearkeologisk infallsvinkel som lyfter ett antal viktiga och övergripande frågor. Vad är egentligen ett digitalt arkiv och vilka minnen lagras i så fall där? Minns nätet allt eller leder all lagring egentligen till glömska och brist på strukturerade berättelser? Ska medieinnehåll ses som artefakter och vad har det för bäring på frågor om autenticitet och originalitet?¹⁹ Sådana frågeställningar leder även ofta till mer handfasta frågor, såsom hur sparandet av ett mediematerial ska hanteras såväl juridiskt och tekniskt som innehållsmässigt. Bülow's kapitel anknyter till sådana frågor eftersom han i sin analys fokuserar på hur bilder, i

första hand fotografiska porträtt, har brukats i de två webbencyklopedierna *Wikipedia* och *NE.se*.

Men även före internet kan vi förstås tala om medier och medieformer som just materialiserade minnestekniker. Alla arkiv består av medier som avgör, ordnar, kommunicerar och reglerar tillgången till det förflutna. Det gäller även andra – och betydligt mer vardagliga – minnesmaskiner. Den mänskliga hjärnan och minnesförmågan har härutöver ofta liknats vid de medietekniker som varit för handen, däribland vaxtavlan, fonografen och datorn. Att föreställningarna om människans minne har förändrats med introduktionen av nya medier är därför logiskt.²⁰ I sitt bidrag om journalistikens kroppar, anteckningsblock och bandspelare visar Jarlbrink att föreställningarna om objektivitet och bevis har påverkats av de minnesmaskiner som har använts när journalister har dokumenterat verkligheten.

Relationen mellan medier och minne kan också ses i ljuset av hur medier fungerar som verktyg och plattform för skapandet och omskapandet av kollektiva minnen. Den digitala bildrepertoaren kring Verner von Heidenstam bidrar exempelvis, som Bülow visar, till att upprätthålla ett kollektivt visuellt minne av författaren, men öppnar samtidigt för viss omtolkning. I Cronqvists bidrag synliggörs på vilket sätt minnet av en specifik mediehändelse, provsprängningarna på Bikiniatollen 1946, har förflyttats mellan olika medier under efterkrigstiden, hur den har laddats med olika betydelser och använts på olika sätt vid olika tidpunkter – men också hur själva medieformen har satt sin prägel på vilken historia som kan och bör berättas, vilket minne som kan och bör värnas. Själva tillgången på mediematerial kan visa sig vara en viktig faktor, och i fallet Bikiniatollen råkar det finnas en stor sådan. Mängden mediematerial låg i sin tur till grund för 2009 års ansökan om att uppta Bikiniatollen på UNESCO:s världsarvslista.

Frågan om medier och minnen kan också förstås som en fråga om (beskrivnings)makt. En ytterligare dimension av minnen i medier är nämligen det som skulle kunna kallas mediehistoriografi. Synliggörandet av pressens eget minne i termer av dess historieskrivning och den självbild som kan avläsas där, är en av poängerna i Lundells bidrag. Makten att formulera pressens historia har, som Lundell visar, i så hög

grad legat hos pressen själv att denna makt har osynliggjorts ända in i vår egen tid.

*

Som framgår skär temana på tvärs genom de kapitel som följer. Tonvikter finns förstås, men att låsa in och klumpa ihop enskilda bidrag vore att styra läsningen hårdare än vi önskar. Av motsvarande skäl har vi valt bort en kronologisk disposition. Det följande beskriver helt enkelt inte en sammanhängande historia. I stället har vi i bokens disposition sökt en spännande variation som förhoppningsvis lockar till läsning genom att förflytta läsaren mellan olika tidsepoker och presentera olika mediehistoriska frågeställningar. Vår förhoppning är förstås också att läsaren därigenom på egen hand ska finna intressanta teman eller samband som vi inte tagit upp i denna introduktion.

Noter

1. Jan Holmberg, "Medialitet", i *Litteraturens offentligheter*, Torbjörn Forslid & Anders Ohlsson (red.), Lund 2009, s. 35. Jämför även Johan Fornäs i Magnus Andersson & Johan Fornäs, "Mediekulturperspektivets möjligheter. Ett samtal i kulturaliseringens tecken", *NORDICOM-Information* 2010:1, s. 11: "Det är slående hur mycket av den mest intressanta medieforskningen under senare tid kommit fram utanför MKV-ämnet, åtminstone här i vårt land. Även tidigare har det varit Ulf Hannerz och andra socialantropologer, etnologer och historiker som visat mer fruktbara vägar för nydanande medieforskning. Under senare år gäller något liknande till exempel de Foucault- och Kittlerinspirerade mediehistoriska studierna med arbeten av forskare som Anders Ekström, Ylva Habel, Solveig Jülich, Andreas Nyblom, Pelle Snickars och Magnus Rodell (se exempelvis Jülich m.fl. 2008). Och det gäller minst lika mycket en rad genusorienterade mediestudier, i nya avhandlingar av exempelvis Anna Adeniji (2008), Anna Lundberg (2008) och Helena Tolvhed (2008). Det är där man hittar nya spännande grepp som inte sitter fast i förstelnade mediegränser och därför på ett hoppingivande sätt lyckas ta fatt i kulturaliseringens konsekvenser."
2. För begreppsutredningar och forskningsöversikter över medialiseringsforskning, se Johan Fornäs & Anne Kaun (red.), *Medialisering av kultur, politik, vardag och forskning. Slutrapport från Riksbankens Jubileumsfonds forskarsym-*

posium i Stockholm 18–19 augusti 2011, Huddinge 2011; Anne Kaun & Karin Fast, *Research report. Mediatization of culture and everyday life*, Huddinge 2014; Sonia Livingstone, "On the mediation of everything. ICA presidential address 2008", *Journal of Communication* 2009:1; Stig Hjarvard, *The mediatization of culture and society*, London 2013; Andreas Hepp, *Cultures of mediatization*, Cambridge 2012; och Knut Lundby (red.), *Mediatization. Concept, changes, consequences*, New York 2009.

3. För några för vår del centrala, programmatiska introduktioner, se Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars, "I mediearkivet", i 1897. *Mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, Ekström, Jülich & Snickars (red.), Stockholm 2006; Pelle Snickars, "Om ny och gammal mediehistoria", *NORDICOM-Information* 2006:1; och Solveig Jülich, Patrik Lundell & Pelle Snickars, "Mediernas kulturhistoria. En inledning", i *Mediernas kulturhistoria*, Jülich, Lundell & Snickars (red.), Stockholm 2008.
4. För sådana ansatser, se Otto Fischer & Thomas Götselius, "Textens teknologier. Friedrich Kittler och den mediala vändningen i tysk humaniora", *Tidskrift för litteraturvetenskap* 2000:1; och Anders Ekström, "Kulturhistorisk medieforskning. Fyra spår", i *Mediernas kulturhistoria*, Jülich, Lundell & Snickars (red.), Stockholm 2008.
5. Drivande krafter bakom Mediehistoriskt bibliotek är Tommy Andersson, Otto Fischer och Thomas Götselius, och bakom Mediehistoriskt arkiv har det från starten fram till årsskiftet 2014 varit Pelle Snickars. Den förra serien har till dags dato avsatt sex översättningar, och den senare ett tjugofemtal antologier, monografier och källsamlingar. De två första konferenserna (2007 och 2010) var nationella, den tredje (2013) nordisk; en fjärde och internationell planeras till 2016.
6. Ämnet mediehistoria vid Lunds universitet var tillsammans med Kungliga biblioteket arrangör av de två senaste mediehistoriska konferenserna och har därifrån nu övertagit ansvaret för bokserien Mediehistoriskt arkiv.
7. Utgångspunkten är central i till exempel David Thorburn & Henry Jenkins (red.), *Rethinking media change. The aesthetics of transition* Cambridge, Mass. 2003; Henrik G. Bastiansen & Hans Fredrik Dahl, *Norsk mediehistorie*, Oslo 2003; Anders Ekström, Solveig Jülich & Pelle Snickars (red.), 1897. *Mediehistorier kring Stockholmsutställningen*, Stockholm 2006; och Jonas Harvard & Patrik Lundell (red.), *1800-talets mediesystem*, Stockholm 2010.
8. En introduktion ges av James Chapman, Mark Glancy & Sue Harper (red.), *The new film history. Sources, methods, approaches*, Basingstoke, Hampshire, & New York 2007. Ett brett spektrum av deltagande i historiskt perspektiv ges av Anders Ekström, Solveig Jülich, Frans Lundgren & Per Wisselgren (red.), *History of participatory media. Politics and publics, 1750–2000*, New York 2010. "myten om [...]": Lev Manovich, *The language of new media*, Cam-

- bridge, Mass. 2001. "alla medier [...]": Anders Ekström, *Representation och materialitet. Introduktioner till kulturhistorien*, Nora 2009.
9. Lisa Gitelman, *Always already new. Media, history, and the data of culture*, Cambridge, Mass. & London 2006, s. 15: "the very categories of consumer and producer are inadequate to explain fully the deep definition of new media".
 10. John Durham Peters, "Introduction. Friedrich Kittler's light shows", i Friedrich Kittler, *Optical media. Berlin lectures 1999*, Cambridge & Malden 2010, s. 6.
 11. Se till exempel Raymond Williams, *TV. Teknik och kulturell form*, Lund 2001, kap. 1.
 12. Gitelman 2006, s. 10–11.
 13. Om medier och sinnesintryck, se Jussi Parikka, *What is media archaeology?*, Cambridge & Malden 2012, kap. 2.
 14. Patrice Flichy, *The Internet imaginaire*, Cambridge, Mass. 2007.
 15. Se till exempel Brian Winston, *Media, technology and society. A history. From the telegraph to the Internet*, London & New York 1998.
 16. Jay David Bolter & Richard Grusin, *Remediation. Understanding new media*, Cambridge, Mass. 1999.
 17. Gitelman 2006, s. 5–7.
 18. Marie Cronqvist, "Medier och minnen", *Scandia* 2013:1.
 19. Wolfgang Ernst, *Das Gesetz des Gedächtnisses. Medien und Archive am Ende (des 20. Jahrhunderts)*, Berlin 2007. Se även Pelle Snickars, "Arkivet – ett medium?", *Arkiv, samhälle och forskning* 2005:2; och Pelle Snickars, "Minns nätet allt?", *Ord & Bild* 2010:5.
 20. Douwe Draaisma, *Metaphors of memory. A history of ideas about the mind*, Cambridge 2000.